

JUBILEJI

OB 80-LETNICI POLONCE KOVAČ

Marjana Kobe

ROJENA PRIPOVEDOVALKA¹

Polonca Kovač je rojena pripovedovalka. Svoje zgodbe pripoveduje tako živo, da pri priči vzpostavi doživljajski stik z bralci. Le od kod se je vzela? Kar zdi se, da iz svetov, ki jih je bralcem predstavila s svojevrstno knjigo *Od kod so se vzele pravljice*. V njej pa z domiselnimi uvodnimi komentarji pospremila svoj izbor pravljčnih pripovedi, ljudskih in umetnih, ter znamenitih pravljčarjev iz svetovne pravljčne zakladnice. Iz iste zakladnice izhaja tudi večina njenih prevodov, naj so to kratke sodobne pravljice za slovenske slikaniške izdaje ali obsežne *Grimmove pravljice*, ki so v dveh zajetnih knjigah na Slovenskem prvič v celoti zaživele v njenem prevodu.

Široka odprtost Polonce Kovač vsakršnim pravljčnim vzorcem se kaže kot eno od poglavitnih izhodišč njene ustvarjalne naravnosti. V njenem estetsko suverenum pisateljskem opusu prevladujejo prav iracionalno intonirana besedila: naj gre za prozne pripovedi, igre, scenarije za TV-otroški igrani program, za dramatizacije lastnih in tujih proznih pripovedi; pa tudi za njene literarno poučne tekste, kot bi se s to zasilno oznako dalo zaobjeti vso raznolikost besedil, kot so npr. *Vesoljsko jajce ali $1 + 1 = 5$* , *Zelišča male čarovnice*, *Ptičje leto*, *Grajski vrt, za vse odprt* idr. Tu so njena »pravljčna potepanja« po slovenskih mestih (zbirka *Hrabroslav preplašeni*) in slovenskih pokrajinah (zbirka *Ena medvedja*), ko pisateljica genius loci vsakega izbranega mesta oz. izbrane pokrajine prečara v sodobno pravljico. Ali pa se poda *S pravljico na izlet*: s svojo, seveda!

Dosti manjši delež imajo v dosedanjem opusu pisateljice resničnostna besedila, realistične prozne pripovedi. Pa se izkaže, da se celo v docela realistično zasnovani zgodbi *Kaja in njena družina* pojavijo drobci iracionalnega: kot zaupna komunikacija male Kaje s poldragim kamnom, ki punčki pomaga prek psihične stiske ob ločitvi staršev – in kot rezonerska drža zelenega zajca, Kajine v pripovedi oživljene igrače.

O oživljenih igračah in posebljenih predmetih zna Polonca Kovač še kako živo pripovedovati: predvsem v svojih, na sodoben pravljčni način zasukanih zgodbah. Tako zanje kakor tudi za vsa njena preostala že omenjena zvrstno oz. oblikovno raznolika besedila z iracionalnimi prvini pa je pomenljivo dejstvo, da se v njih dogajanje na imaginarni ravni dosledno odvija pred ozadjem resničnega sodobnega sveta – ali pa celo kar sredi realnega življenja sodobnih ljudi.

¹ Besedilo je nastalo kot spremna beseda za knjigo Polonce Kovač *Kaj se komu sanja. Izbrane zgodbe*, ki jo je založba Mladinska knjiga izdala ob avtoričini 80-letnici.

Ta pisateljski postopek, ki ustvarja dvoplastnost dogajanja v enem/istem svetu, pride še posebej do izraza v treh značilnih vzorcih iracionalne proze Polonce Kovač: v pripovedih o oživljenih igračah in poosebljenih predmetih, v zgodbah o poosebljenih živalih in v besedilih, v katerih nastopajo znani liki iz ljudskega pravljničnega izročila, ki pa jih pisateljica demitizira oz. posodobí.

Če na tem mestu opozorimo samo na nekatere najizrazitejše zglede teh treh sodobnih pravljničnih vzorcev, se dvoplastna struktura razvidno udejanja v zbirki zgodb *Kaj se komu sanja*, saj se imaginarno dogajanje sanjajočih igrač in poosebljenih predmetov iz otroške sobe fantka Petra odvija pred povsem realnim ozadjem običajnega vsakdanjika otroškega literarnega lika. Učinkovito prepletanje obeh plasti dogajanja – realne in imaginarne – uvede v pripoved *Jakec in stric hladilnik* domači hladilnik, ko poosebljen nenadejano vstopi v realni svet fantka Jakca. V zbirki zgodb *Zverinice z Večne poti* se imaginarna plast prigod poosebljenih živali odvija v povsem realnem dogajalnem prostoru ljubljanskega živalskega vrta in v nenehnem soočanju poosebljenih živali v kletkah z realnim svetom človeških obiskovalcev. Poosebljeni pasji mladiči iz košare jazbečarske mamice si svoje prihodnje človeške gospodarje izbirajo sredi sodobnega realnega urbanega okolja (*Pet kužkov išče pravega*). Preplet obeh plasti dogajanja je razviden v pripovedi o poosebljenem kužku Pafiju, ki svoj novi dom najde na realni sodobni kmetiji (*Težave in sporočila psička Pafija*). Realno življenje ljudi poteka v ozadju sodobne pravljnične pripovedi o zadnjih palčkih na Slovenskem, ki jim pisateljica njihovo žitje in bitje umesti v realno preverljiv dogajalni prostor: na zaresen Smovski grič na Gorenjskem (*Palčki na Smovskem Griču*).

V orisanih – in tudi drugih – zgledih vseh treh pravljničnih vzorcev se na irealni/imaginarni ravni dogajanja uveljavlja zorni kot glavnih literarnih likov. Ta zorni kot, ta specifična perspektiva pa ustvarja dinamične odnose tako med literarnimi liki kakor tudi v njihovih soočanjih z realnim svetom ljudi: vsakršni tovrstni zapleti in razpleti, vsakršne nenavadne situacije ter nenadejani in presenetljivi obrati pa sprožajo v zgodbah nenehne zabavne in humorne učinke.

Z vedrino in s specifičnimi odenki humorja, ki speljujejo pripovedim bližnjico do doživljajskega sveta otroških bralcev, se ujame blaga ironija; kot podton, včasih že kar kot podtekst: ob njej pa se muza življenjsko izkušeno odraslo bralstvo. Dvojni naslovnik – otrok in odrasli bralec – ter preplet vedrine, humorja in blage ironije so značilnosti vseh iracionalno naravnanih pripovedi Polonce Kovač. V njih pisateljica univerzalne medčloveške odnose poznavalsko preslikava v svetove oživljenih igrač in poosebljenih predmetov, poosebljenih živali in demitiziranih bitij iz ljudskega pravljničnega izročila. Nekatere pglavitne prvine orisanih treh pripovednih vzorcev razbiramo tudi v t. i. literarno poučnih besedilih. V njih npr. srečujemo že znane kategorije literarnih likov, kot so poosebljene živali, demitizirani in posodobljeni palčki, škrti, čarovnice, vile, duhovi, povodni možje; mednje zaide tudi kakšno poosebljeno bitje iz vesolja – vzporednica živalci, ki je padla z Lune (*Palčki na Smovskem griču*), je vesoljska putka Modra kokoška: pisateljica ji je zaradi njenega širokega zunajzemeljskega zornega kota namenila pomenljivo, če že ne kar osrednjo funkcijo informatorke v besedilu *Vesoljsko jajce ali $1 + 1 = 5$* .

Vedrino, specifični humor in blaga ironija se kot značilne slogovne prvine udejanjajo tudi v »polfikcionalnih« besedilih pisateljice. V teh pravljnično oblikovanih ali vsaj pravljnično uokvirjenih tekstih zna Polonca Kovač mojstrsko posredovati bralcu najraznovrstnejše informacije: naj besedila tematizirajo disleksijo, razlagajo

tujke, naj otroškega bralca uvajajo v svet miselnih vzorcev in ključnih besed, ga popeljejo po sodobnem mestu – ali pa mu predstavijo pestrost in posebnosti bodisi ptičjega sveta bodisi zdravnih zelišč ali gorskega rastlinstva.

S korpusom literarno poučnih besedil je Polonca Kovač tematsko in oblikovno inovativno prevetrila polje literariziranega poučnega spisja za mladino na Slovenskem. In se spet potrdila kot rojena pripovedovalka: s svojimi neprisiljenimi in nevsiljivimi nagovori/ogovori bralca vzpostavlja z njim živ stik in tako še intenzivira njegovo doživljanje teksta ter sprejemanje poučnega sporočila. Nove strukture in teme izumlja pisateljica tudi v svojih realističnih/ resničnostnih pripovedih, ko v njih upoveduje žitje in bitje otrok in mladostnikov v sodobnem urbanem okolju. Realne otroške literarne like iz istega okolja srečamo sicer tudi v pravljico/iracionalno naravnanih besedilih; med njimi posebej izstopata fantka Peter (*Kaj se komu sanja*) in Jakec (*Jakec in stric hladilnik*): pisateljica ju psihološko prepričljivo izrisuje v njuni zgodnji predšolski starosti, se pravi v obdobju, ko sta otrokom realnost in irealnost še dve enakovredni resničnosti in je v njihovi igri »vse mogoče« – torej je z vidika obeh otroških literarnih likov mogoče tudi to, da Petrove igrače oživijo in zmorejo sanjati kot ljudje – in da poosebljeni hladilnik iz domače kuhinje lahko postane zanesljiva otroška varuška.

Otroke od vrtčevske starosti navzgor, še posebej pa sodobne zgodnejše najstnike, zna pisateljica z veliko empatijo portretirati v njihovem bolj ali manj brezskrbnem predšolskem, šolskem, obšolskem in počitniškem vsakdanjiku; pa tudi v trenutkih osebnostnih stisk, intimnih tesnob in bolečih spoznanj na poti zorenja in odraščanja. V upovedovanju vsakršnih aktualnih tem se pisateljica ne odpoveduje svojemu specifičnemu humornemu slogu, saj vedrina in življenjski optimizem, ki sta tako značilna za osebnost in ustvarjalno držo Polonce Kovač, uokvirjata tudi zglede njene realistične pripovedne proze.

To še zlasti velja za pripovedi o nabriti, radoživi in razposajeni fantovski družini sošolcev, ki jim je vsem ime Andrej (*Andrejev ni nikoli preveč*); s tematsko vzporednico z dekliškimi literarnimi liki (*Urške so brez napake*) je pisateljica ustvarila tandem dveh sorodno strukturiranih besedil, saj je z veliko mero ustvarjalne inovativnosti oba teksta oblikovala kot zaključena ciklusa kratkih zgodb/ poglavij, ki jih obetavno napovedujejo duhoviti podnaslovi; obenem pa vsako poglavje ohranja samostojnost celovite bralne enote, ki jo nadgrajuje razvidna sporočilna poanta. Novum v sodobni slovenski realistični mladinski prozi je zbirka zgodb Špelce: tako strukturno kot tematsko, saj pisateljica prigode treh deklic različnih generacij domiselno razpleta pred zgodovinskim ozadjem treh različnih državnih ureditev, v katerih se je znašlo njihovo rodno mesto. Tako bralec zaznava v pripovedi utrip vsakokratnega dogajalnega časa v Ljubljani, med drugim odsev strahot in človeških stisk tako prve kot druge svetovne vojne; pa tudi socialni, kulturni in znanstveni utrip v teh treh obdobjih v Ljubljani in v širšem mednarodnem prostoru. Na takó strukturiranem ozadju treh različnih dogajalnih časov v Ljubljani kot istem dogajalnem prostoru so pisateljici še posebej uspeli psihološko pretanjeni zarisi osebnostne ranljivosti in socialne občutljivosti vseh treh dekliških literarnih likov.

Z empatijo do mlajšega otroka – osemletne Kaje – se pisateljica spoprime z aktualno problematiko ločitve staršev. Isti problem se pojavi že v zgodbah o Urških – in tudi v eni od zgodb v zbirki Špelce, toda obakrat bolj kot motivni drobci; Kajino zgodbo pa ta tema obvladuje v celoti: in pisateljica ji je kos s tolikšno ustvarjalno

senzibilnostjo, da je pripoved *Kaja in njena družina* upravičeno prejela nagrado večernica kot najboljša slovenska mladinska knjiga leta.

Zanimiva posebnost, ki slikovito obarva pisateljski zemljevid Polonce Kovač, so »selitve« nekaterih izrazitih literarnih likov oz. tem. Tako se tema o fantičku Jakcu in poosebljenem hladilniku Lojzu razširi v pripovedi *Deževen dan je krasen dan* in *Stric hladilnik, boben sreče in kanarček*; literarna lika Jakca in njegove sestrice Nikice pa se epizodno pojavita še v besedilu *Zelišča male čarovnice*. Posebne vrste »selitev« doživljata krokodila Vladimir in Mojmir, saj se poosebljeni živali s celotno svojo zgodbo iz zbirke *Zverinice z Večne poti* »preselita« v literarno poučno besedilo *Vesoljsko jajce ali $1 + 1 = 5$* kot njegovo začetno poglavje; Mojmir gostuje še v slikanici *O krokodilih, putkah in miselnih igrah*, kjer nastopata tudi Mufko in Cufko, tokrat kot dvojčka iz vesoljskega jajca vesoljske putke Modre kokoške. Zeleni zajec, ki ima očitno pomemben status med igrači male Kaje (*Kaja in njena družina*), se kot tovariš pri igri pojavi tudi v rokah Jakčeve sestrice Nikice (*Stric hladilnik, boben sreče in kanarček*); iz globin svoje omare pa zelenega zajca, to svojo tolažilno igračo v otroštvu, izbrska celo jokajoča najstnica Urška P. (*Urške so brez napake*), ko ji gre vse narobe. Zeliščarka mala čarovnica Lenčka (*Zelišča male čarovnice*) kar dvakrat obišče pravljlično družčino v tekstu *Gorski vrt, za vse odprt* – in povabljen je tudi na zaključno predzimbško veselico.

Tudi v igrah Polonce Kovač je opaziti prenose nekaterih tem oz. izrazitih literarnih likov: tako se petletni Jakec s svojo hladilniško zgodbo vred udejanja v istoimenski lutkovni igri. Sicer pa njene igre najpogosteje tematizirajo pravljlični živalski svet, npr. v lutkovni igri *Vrtec pri stari kozi*. Uveljavlja se značilni humorni slog, še posebej v duhovito tematsko zaokroženem ciklusu iger *Kaj mora sova opraviti spomladi*, *Kaj mora sova opraviti poleti*, *Kaj mora sova opraviti jeseni* in *Kaj mora sova opraviti pozimi*.

Posebno mesto med dialoškimi teksti ima okrog osemdeset (realiziranih) scenarijev za otroški igrani program v TV-oddaji *Živ Žav* na slovenski nacionalni televiziji; tematski moto serije »jaz pa nekaj vem, jaz pa nekaj znam« je pisateljica s poslušom za starost otroških gledalcev uprizarjala prek igre med stalnima nastopajočima: med ne čisto realno deklico Martino, ki se zdi kot posodobljena Mojca Pokrajculja, saj prebiva v velikem loncu – in slamnatim ptičjim Strašilom, ki postopoma postaja Dečko. Njuno humorno naravnano odkrivanje ožjega človeškega in geografsko širšega sveta se odvija v iskrivih in živih dialogih, ki so značilni za celoten igrski sklop pisateljice.

Polonca Kovač je povsem samosvoja besedna ustvarjalka. Kar še posebej razodevajo tako njena realistična besedila kakor tudi izvirne različice sodobnih pravljličnih vzorcev: z njimi je inovativno razširila polje sodobne slovenske iracionalne proze. Za njena literarno poučna besedila bi veljalo, da je z njimi postavila nove standarde za tovrstno spisje za mladino. Na vseh svojih pisateljskih ravneh pa Polonca Kovač dokazuje, da je rojena pripovedovalka. Ena naših najboljših.